

Het belang van nieuwe gradiënten en randen bij natuurherstel

Jan Van Uytvanck (INBO- Ugent)

Randen en gradiënten

In het natuurbehoud zijn allerlei graduele overgangen (= gradiënten) van belang voor biodiversiteit. Anders geformuleerd: hoe de rand van een vegetatietype, een habitat van een dier of bijvoorbeeld de rand van een natuurgebied er uit ziet, doet er wel degelijk toe. Het zijn vaak bijzondere zones in het landschap die een overgang markeren van het ene landschapselement naar het andere, bijvoorbeeld van een bos naar een akker, van een plas naar een grasland. Bruuske overgangen zijn daarbij eerder ongunstig voor biodiversiteit, geleidelijke overgangen zijn meestal gunstig.

Wat is het probleem?

Door ons sterk veranderde landschap zijn geleidelijke overgangen steeds meer verdwenen en vervangen door het 'bruuske type'. Randen worden op die manier eerder een barrière dan een 'overgang' voor planten en dieren. Door een ongunstige milieukwaliteit kunnen allerlei gradiënten zelfs volledig verdwijnen. Zo kunnen door verdroging van de bodem geleidelijke overgangen van nat naar droog verdwijnen; door atmosferische stikstofdepositie verdwijnen subtiele gradiënten van voedselarm naar voedselrijk. Eén van de doelen van natuurherstel is juist om door gerichte ingrepen gradiënsituaties te herstellen of nieuwe te laten ontwikkelen. We proberen dit duidelijk te maken aan de hand van een reeks voorbeelden.

Herstel op verschillende schaalniveaus

Herstel moet gebeuren op verschillende schaalniveaus: in het landschap, in een gebied en ook op microschaal. Inzichten in hoe historisch landgebruik voedselgradiënten in het landschap tot stand liet komen zijn inspirerend en nodigen uit tot nadenken over circulaire landgebruiksvormen. Herstel van rivierdynamiek kan op grote schaal leiden tot nieuwe overgangen van droog naar nat. Op gebiedsniveau kunnen met nieuwe inzichten in de fosforproblematiek gerichte ingrepen gedaan worden die lokaal voedselarme situaties herstellen. Naast herstel gericht op milieuverbetering, kan ook gewerkt worden aan de structuur van het landschap zoals het laten ontwikkelen van spannende, onvoorspelbare mozaïeklandschappen, vorm gegeven door grote grazers. Maar de ontwikkeling van brede bosranden en het creëren van structuurrijke corridors kunnen voor een hele reeks planten en dieren van belang zijn om 'over de rand' te gaan, en nieuwe gebieden te koloniseren. Verder is ook het herstel van complexe microstructuren in de vegetatie en/of de bodem van belang. Die kunnen voor een deel negatieve klimaateffecten compenseren door het creëren van variatie in microklimaten en -habitats. Dat laatste is vooral gunstig voor planten en ongewervelden. Bij dergelijk herstelbeheer zijn grote grazers vaak veel beter geschikt dan het grofmazige werk van mensenhanden of machines.

En nu?

Herstel van de milieukwaliteit is vaak moeilijk en duur, maar verdient onze allergrootste aandacht. Door gericht inschatten van potenties kunnen de middelen goed ingezet worden en zeker op gebiedsniveau

kan dit goede resultaten opleveren met alvast lokaal herstel van gradiënten in vocht en in voedselrijkdom.

Herstel van structuurgradiënten is 'gemakkelijker' en wordt wellicht de hoogst haalbare manier om natuurherstel op voormalige landbouwgrond te realiseren. De verschillende schaalniveaus zijn ook hier van belang: van de landschapsschaal – waarbij structuurrijke vegetaties kunnen fungeren als ecologische verbinding - tot het creëren van microhabitats door gericht inzetten bijvoorbeeld grote grazers.